

ISSN: 2545-0573

ҚУРИЛИШ МАТЕРИАЛЛАРИ САНОАТИ КОРХОНАЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚИШ ПОТЕНЦИАЛИДАН САМАРАЛИ ФЙДАЛАНИШ СТРАТЕГИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Ахмадалиева Мохигул, Рахимова Кизлархон

Фаргона давлат университети ўқитувчи

ARTICLE INFO.

Калит сўзлар:

Илмий-тадқиқот ва лойиҳа институтлари, Гипронеруд, ВНИПИИстромстройре, прогрессив нормалари ва стандартлар, харажатларни оптималлаштириш, Қурилиш материаллари саноати.

Анотация

Мазкур мақолада юқори технологияли ишлаб чиқаришларда ресурсларни тежашнинг ўзига хос хусусиятлари. Инновасион характери ва моделларнинг доимий ўзгаришини ҳисоб. Инновасион фаол корхоналарнинг мавжуд тасниф ҳақида фикр юритилган.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2022 LWAB.

КИРИШ

Ўтган йилларда (СССРда) саноатнинг ҳар бир тармоғини ривожлантириш батафсил режалаштирилган, қурилиш материаллари ишлаб чиқариш тармоғи бўйича батафсил ривожланиш режалари тузилган. Етакчи илмий-тадқиқот ва лойиҳа институтлари ҳар бир кичик тармоқни ривожлантириш схемаларини ишлаб чиқдилар. Металл бўлмаган қурилиш материаллари саноатини ривожлантириш схемаси (кейинги ўринларда НСМ деб юритилади) Гипронеруд, ВНИПИИстромсйре ва ВНИИнеруд институтлари томонидан ишлаб чиқилган. Ривожланиш схемасида назарда тутилган барча тадбирларни молиялаштириш давлат томонидан амалга оширилганлиги сабабли, ҳужжат тасдиқланганидан кейин қонун мақомига эга бўлиб, унинг қоидаларига риоя этилиши қатъий назоратга олинган. Таъкидлаш жоизки, саноат тармоқларини ривожлантириш бўйича узоқ муддатли прогнозларни тузиш бутун дунёда амалда. Бундай прогнозлар инвесторлар учун кўрсатма бўлиб хизмат қилади. Қоида тариқасида, прогнозларга кўра, ҳар хил турдаги маҳсулотларга келажакдаги эҳтиёж йиллар бўйича аниқланади. Прогноз қанчалик тўғри тузилганига қараб, улар уни ишлаб чиққан ташкилотнинг ҳақиқий ҳолатини баҳолайдилар. Стратегия мазмуни ва мазмуни жиҳатидан икки қисмга бўлинган. Биринчи қисмда ҳар бир кичик тармоқ томонидан эришилган кўрсаткичлар кўриб чиқилади ва умуман қурилиш материаллари саноати олдида турган муаммолар рўйхати келтирилган. Иккинчи бўлимда муҳим қурилиш материаллари саноати эришиш керак бўлган меъёрлар мавжуд.

Таҳлил ва натижалар

Маълумки, ҳозирги вақтда корхоналарда таннархни бошқариш учун тўлиқ жавобгар бўладиган, ушбу кўрсаткич эгаси бўлган, меҳнатдан фойдаланишнинг прогрессив нормалари ва

стандартларини яратиш бўйича барча ишлар мажмуасини бошқарадиган ягона орган мавжуд эмас. Моддий ва молиявий ресурслар, янги маҳсулотлар нархларини асослаш, режалаштириш, ишлаб чиқариш харажатлари ва маҳсулот таннархини жорий назорат қилиш ва таҳлил қилиш, нормалар ва стандартлар даражасига, ишлаб чиқариш харажатлари даражасига таъсир қилувчи ташкилий-техник тадбирларни ўз вақтида ва самарали амалга оширишга интилиш зарур.

Саноат корхоналарида маҳсулот таннархини ҳисобга олиш ва калкуляция қилиш масалаларига катта эътибор берилмоқда. Улар қуйидаги рус олимларининг асарларида ёритилган: Л.Ф. Аксененко, И.А. Басманова, П.С. Безруких, М.А. Бахрушина, К.М. Гарифуллина, А.А. Додонова, Б.Б. Ивашкевич, Т.П. Карпова, Э.А. Мизиковский, В.Д. Новодворская) РЕЗЮМЕ. Палиа, В.И. Стразхева, Н.Г. Чумаченко ва бошқалар; шунингдек, хорижий иқтисодчилар: К. Друри, Ж. Рис, Д. Фостер, Р. Энтони ва бошқалар.

"Ишлаб чиқариш харажатлари - маҳсулот сифатини яхшилаш" мавзусига оид ишланмалар адабиётда жуда кенг тарқалган (қаранг: Б.А. Минин, С.Д. Иленкова, Ю. Кричевский, В.В. Окрепилов ва бошқалар). Бундай ҳолда, одатда, кўшимча кўрсаткичлар қўлланилади, бунда харажатларнинг ошиши нархни ошириш орқали иқтисодий жиҳатдан ўзини оқлашни талаб қиладиган вазифа қўйилади. Бундай ишланмалар, шунингдек, қоида тариқасида, анъанавий ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган соҳаларнинг материалларига асосланади.

Харажатларни оптималлаштириш билан боғлиқ ҳолда, "харажат-фойда" алоқаси доирасида тақдим этилган ёндашувлар жуда кенг тарқалган (А.Н. Сигичко, М.Э. Ломазов, Я.Г. Любинетский ва бошқаларнинг ишларига қаранг). Бундай ҳолда, улар одатда параметрик кўрсаткичлар тизимига ўтадилар. Бундай ҳолда, агар янги маҳсулотнинг параметрик кўрсаткичи эски маҳсулотнинг мос келадиган кўрсаткичидан яхшироқ бўлса, янги техникава технологияни прогрессиви деб ҳисобланади. Бунда ишлаб чиқариш ёндашуви такрор ишлаб чиқариш ёндашуви билан алмаштирилади, яъни маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнлари ва унинг ишлаш жараёнлари бирликда ва ўзаро таъсирда кўриб чиқилади. Харажатларни оптималлаштиришнинг ўзи бу ҳолда параметрлик тушунчасига асосланади.

Шу билан бирга, шуни таъкидлаш жоизки, биз ўрганаётган харажатлар ва уларни оптималлаштириш муаммолари иқтисод фанининг қуйидаги асосий бўлимида - ишлаб чиқариш харажатлари назариясида, ресурсларни тежаш муаммоси доирасида, ишлаб чиқариш харажатлари нуқтаи назаридан кўриб чиқилади.

Ушбу позициялар ва йўналишлар, адабиётларга кўра, кўпинча анъанавий ишлаб чиқаришга таъсир қилади, аммо бугунги кунда юқори технологияли ишлаб чиқариш билан боғлиқ ишлар сони ортиб бормоқда. Бизга маълум бўлган ишларнинг ўзига хос хусусияти - ишлаб чиқариш ускуналари, ишлаб чиқариш жараёнларида қўлланиладиган техник воситаларга қаратилган. Биз ушбу ишда асосий ва ёрдамчи материалларни сарфини юқори техника ва технологияни ишлатиш соҳасига эътибор қаратамиз.

Бироқ, ер усти таранспорт воситалари харажатларни ҳисобга олиш, таҳлил қилиш ва маҳсулот таннархини ҳисоблаш масалалари етарлича ўрганилмаган. Бу мавзуга бағишланган адабиёт ёки қўлланмалар ишлаб чиқилмаган.

Қурилиш материаллари саноатининг энг муҳим кичик тармоқлари ривожланишини башорат қилиш зарурати узоқ вақтдан бери кечиктирилган. Шубҳасиз, давлат соҳани келгуси йилларга ҳам, узоқ муддатга ҳам ривожлантириш бўйича кўрсатмаларга эга бўлиши керак.

Ходимлар давлат органлари Мамлакатнинг саноат мажмуаси учун ҳаётни узгартирувчи қарорлар қабул қилган ҳолда, НКМ ишлаб чиқариш саноати ҳозирги вақтда Россиядаги энг йирик тоғ-кон саноати эканлигини ва маҳсулотларни ташиш ҳажми бўйича биринчи ўринда туришини аниқ тушуниш керак. темир йул. НСМ ишлаб чиқариш мамлакат ҳудудида жуда нотекис жойлашган 5

мингдан ортиқ корхоналар томонидан амалга оширилади. Шу сабабли, НСМ ишлаб чиқариш саноати жуда жиддий эътибор талаб қилади.

Юқоридаги муаммоларни икки гуруҳга бўлиш мумкин. Уларни шартли равишда “асос” ва “устқурма” деб атаёмиз. “Юқори тузилма” нинг муаммолари ҳукумат даражасида ҳал қилиниши керак бўлган масалаларни ўз ичига олади ва ҳозирги вақтда саноатнинг ушбу позициясини 100 дан ортиқ саноат корхоналарини ўз ичига олган Недра уюшмаси тўлиқ ифодаланиши мумкин. “Устқурилма”нинг роли ниҳоятда муҳим. “Асосий” нинг фаолияти унинг самарадорлигига боғлиқ, яъни саноат корхоналари, инвестициялар, инновациялар ва бошқалар.

Хулоса ва таклифлар

Хужжат лойиҳасида давлат 2030 йилгача амал қиладиган асосий устувор йўналишлар белгилаб берилган. Давлат сиёсатидаги вектор, асосий вазифалар, шунингдек, яқунлашдан олдин эришиш керак бўлган кўрсаткичлар аниқланади. Шу билан бирга, мамлакат раҳбарияти ва ҳукуматининг асосий мақсади қурилиш объектларининг хавфсизлиги ва қулайлигини юқори даражада сақлаб, инновацион ривожланиш секторига эътибор қаратиш эди ва шундай бўлиб қолади. Молиявий-иқтисодий, техник ва ҳуқуқий механизмларга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ер усти транспорт воситалари учун хавфсиз ойналар ишлаб чиқарувчи корхоналари ишлаб чиқариш таннархини пасайтиришга хизмат қилади. Ўрганиш натижасида олинган ишланмаларни жорий этиш уларни ишлаб чиқариш харажатларини ҳисобга олишнинг меъёрий усулини жорий қилувчи саноат корхоналарининг хўжалик фаолияти амалиётида, режалаштириш, ҳисобга олиш ва ҳисоблаш қоидаларини ишлаб чиқишда қўллаш имконини беради.

Ресурслардан тежамли фойдаланишда етарлича ўрганилмаган жуда кўп назарий ва амалий муаммолар мавжуд. Улар орасида қуйидагилар мавжуд:

- юқори технологияли ишлаб чиқаришларда ресурсларни тежашнинг ўзига хос хусусиятларини, уларнинг инновацион характерини ва моделларнинг доимий ўзгаришини ҳисобга олган ҳолда, шунингдек, ишлаб чиқарувчиларнинг ўз маҳсулотларидан фойдаланувчи истеъмолчилар билан доимий алоқада бўлиш зарурлигини ҳисобга олган ҳолда ўрганиш;
- илм-фанни талаб қилувчи ишлаб чиқаришнинг ўз таърифларининг ноаниқлиги, етарли эмаслиги, бу масала бўйича мавжуд нуқтаи назарларнинг заифлиги, бу нафақат ушбу концепцияга аниқлик киритишни, балки фанни талаб қиладиган ва анъанавий ишлаб чиқаришни қиёсий кўриб чиқишни назарда тутати;
- инновацион фаол корхоналарнинг мавжуд таснифларининг торлиги ва бу муаммо кўп жиҳатдан статистик маълумотларнинг таянган бўлиб, ҳар қандай батафсил мазмунли кўриб чиқиш предмети эмаслиги;
- адабиётларда ишлаб чиқариш харажатларни оптималлаштириш мезони муаммоси алоҳида аҳамиятга эга бўлса, харажатларни оптималлаштиришнинг анъанавий талқини қилинганлиги;
- реал ёки кутилаётган таъсир ҳисобга олиниб, лекин қиймати етарлича ҳисобга олинмаганда ёки имконият қиймати нуқтаи назаридан ёндашув доирасида кўриб чиқилмаган ўзига хос эффектлар ҳисобга олинсада, янги технология таъсирини ўрганишнинг етарли эмаслиги; умуман ҳисобга олинмаганлиги.

Фойдаланиган адабиётлар:

1. I.Raximova, Q. N. Q. (2022). THE SOCIO-ECONOMIC NEED FOR GROWING THE IMPORTANCE OF GREEN BUSINESS. *Scientific progress*, 3 (2), 880-885.
2. Mirzaev Ravshanjon Burxonovich (2022). THE IMPORTANCE OF BASIC MATERIALS AND TECHNOLOGICAL LOSSES IN INCREASING ECONOMIC EFFICIENCY IN THE FORMATION OF COST. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3 (1), 727-732.
3. Mirzaev R. B., & Yuldashev, X. A. (2022). EFFECT OF CONSUMER REQUIREMENTS ON THE PRODUCTION COST OF AUTOMOBILE WINDOWS. *Scientific progress*, 3 (2), 1173-1178
4. Mirzaev Ravshanjan Burkxonovich. Fergana State University, Part-time studies Department Lecturer of the Department of Social-Humanitarian Sciences. Akhmadaliyeva Mokhigul Kadirovna Fergana State University, Part-time studies Department Lecturer of the Department of Social-Humanitarian Sciences IMPROVEMENT OF ORGANIZATIONAL ECONOMIC IMPACT OF PRODUCT COST REDUCTION ON THE BASIS OF COST-EFFECTIVE USE OF RESOURCES
5. Мирзаев, Р. Б., & Юлдашев, Х. А. (2022). АВТОМОБИЛ ОЙНАЛАРИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШДА ИСТЕЪМОЛЧИ ТАЛАБЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ТАННАРХИГА ТАЪСИРИ. *Scientific progress*, 3(2), 1173-1178
6. BENEFITS OF HOUSEHOLD APPLIANCES IN THE PROTECTION OF THE ENVIRONMENT AND WATER RESOURCES MO Baltabaeva, DA Kadirova *Thematics Journal of Economics*, India 8, 2-5, 2022
7. The need to provide the priority of spiritual and educational processes in the modern education system
8. Рахимова, Қ. Н. Қ. (2022). Яшил бизнес ахамиятининг ортиб боришининг ижтимоий-иқтисодий зарурати. *Scientific progress*, 3(2), 880-885.
9. Rakhimova, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC NECESSITY OF INCREASING THE IMPORTANCE OF GREEN BUSINESS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(4), 1034-1037.
10. Akhmadaliyeva, M. (2022). REFORMS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN IN THE DEVELOPMENT OF FAMILY SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP IN OUR COUNTRY. *Gospodarka i Innowacje.*, 22, 439-442.
11. Махсудов, Ш. С. (2022). ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ЗОНАЛАРНИНГ МАМЛАКАТ ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ ЎРНИ. *Scientific progress*, 3(4), 159-166.
12. Абдусаматов, Д. А., & Рахимов, Н. Р. (2021). Технологические Особенности Изготовления Афн-Пленок И Приборных Структур На Их Основе.
13. Рахимов, Н. Р., & Абдусаматов, Д. А. (2021). Определение Природы Возникновения Аномального Фотонапряжения И Разработка Оптрона На Их Основе.
14. Shahbazova, G., & Alisher, U. (2022). THE IMPORTANCE OF WATER HARDENING OF PRESCHOOL CHILDREN. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876*, 16(3), 41-45.